

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI DAXİLİ İŞLƏR NAZİRLİYİ

POLİS AKADEMİYASI

Fakültə : «Əyani»

Kafedra: «DİO-nun inzibati fəaliyyəti»

Fənn: «DİO-nun inzibati fəaliyyəti(Ümumi hissə)»

M Ü H A Z İ R Ə

Mövzu № 2: «Daxili işlər sahəsində dövlət idarəetməsi»

Tərtib etdi:
"DİO-nun inzibati fəaliyyəti"
kafedrasının rəisi, polis polkovniki
V.G.Abişov

Mühazirəyə əlavə və dəyişiklər etmişdir:
kafedranın müəllimi, polis polkovnik-
leytenantı,h.ü.f.d.
Ş.T.Şükürov

Mühazirəyə edilmiş əlavə və dəyişiklər kafedra iclasında müzakirə olunmuş və təsdiq edilmişdir.

Protokol № _____, « _____ » _____ 2018-ci il

Bakı – 2018

MÖVZU № 2. «Daxili işlər sahəsində dövlət idarəetməsi».

P L A N:

Giriş:

1. Daxili işlər sahəsində idarəetmənin anlayışı, elementləri və onların məzmunu.
2. Daxili işlər sahəsində idarəetmənin məqsədi, funksiyaları və idarəetmə prosesinin məzmunu.
3. Daxili işlər sahəsində idarəetmənin forma, metod və prinsipləri.

Nəticə:

Ə D Ə B İ Y Y A T:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası. Bakı, 1995-ci il. (2009-cu il).
2. «Polis haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunu. 28 oktyabr 1999-cu il.
3. «Azərbaycan Respublikasının daxili işlər orqanlarında xidmət keçmə haqqında Əsasnamənin təsdiq edilməsi barədə». Azərbaycan Respublikasının Qanunu. 29 iyun 2001-ci il.
4. «Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyinin Əsasnaməsinin və strukturunun təsdiq edilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı. 30 iyun 2001-ci il.
5. «İnsan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təmin edilməsi sahəsində tədbirlər haqqında» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı. 22 fevral 1998-ci il.
6. «Şəhər, rayon, polis orqanlarında vətəndaşların müraciətlərinə baxılması və qəbulu işinin vəziyyətinə dair» Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyinin Kollegiyasının 29 noyabr 2013-cü il tarixli KQ-511 n-li qərarı.(DİN-in 04.12.2013-cü il tarixli Ə950-001-13 əmri).
7. www.mia.gov.az Əlahiddə Çevik Polis Alayında 2016-cı il ərzində görülmüş işlərin yekunlarına və qarşıda duran vəzifələrə həsr olunmuş əməliyyat müşavirəsi.
8. www.mia.gov.az Bakı Şəhər Baş Polis İdarəsində 2016-cı ilin yekunlarına həsr olunmuş geniş əməliyyat müşavirəsi .
9. www.mia.gov.az Daxili İşlər Nazirliyinin kollegiyası. Daxili İşlər Nazirliyi Mətbuat Xidmətinin məlumatı. 27.01.2017
10. «Dövlət orqanlarında, dövlət mülkiyyətində olan və paylarının (səhmlərinin) nəzarət zərfi dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərdə və büdcə təşkilatlarında kargüzarlığın aparılmasına dair» Təlimatın təsdiq edilməsi haqqında (Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2003-cü il 27 sentyabr tarixli 935 nömrəli Fərmanında dəyişikliklər edilməsi barədə) Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2015-ci il 14 iyul tarixli 569

nömrəli Fərmanın elan edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin Ə766-001-15 nömrəli 10 sentyabr 2015-ci il tarixli əmri.

11. Dərslik. «Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti». Ümumi hissə. V.G.Abişov, H.Q.Eyvazov. Bakı, 2008.
12. Dərs vəsaiti. «DİO-nun inzibati fəaliyyəti». 100 suala 100 cavab. Ümumi hissə. V.Abişov, H.Eyvazov. Bakı, 2005.
13. Dərs vəsaiti. «Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti». Ümumi hissə (sxemlərdə). V.G.Abişov, H.Q.Eyvazov. Bakı, 2006.
14. Dərs vəsaiti. «DİO-da idarəetmənin elmi-metodik və təşkilati əsasları». Azərbaycan Respublikası DİN-in Polis Akademiyası. Bakı, 2001.
15. Дярслик. «Административная деятельность ОВД». Цмуми щисся. А.П.Коренев. М.,2001.
16. Дярс вясайти. «Административная деятельность ОВД». Л.Л.Попов. Академия МВД СССР. М., 1987.
17. Дярслик. «Административная право и административная деятельность ОВД». М., 1990.
18. Дярс вясайти. Альбом-схем. «Административная деятельность ОВД». А.П.Коренев. Москва, 2001.
19. **Конспект лекций. «Административная деятельность полиции». Краснодарский Университет МВД России, Под ред С.Н. Ершова. 2013 год.**

G İ R İ Ş

Hüquqi dövlətin formalaşması, qanunçuluğun və hüquq qaydasının möhkəmləndirilməsi bütün hüquq-mühafizə orqanlarının, o cümlədən də daxili işlər orqanlarının fəaliyyətinin effektivliyinin yüksəldilməsini tələb edir.

Bu gündü, mühazirəmizin mahiyyəti ilk növbədə onun köməkliyi ilə sizə dövlətin daxili işlər sahəsi, onun məzmununu təşkil edən ictimai münasibətlər qrupu və daxili işlər sahəsində idarəetmənin elementləri barədə hüquqi bilikləri verməkdən ibarətdir.

2017-ci ilin yanvarın 21-də Əlahiddə Çevik Polis Alayında 2016-cı il ərzində görülmüş işlərin yekunlarına və qarşıda duran vəzifələrə həsr olunmuş əməliyyat müşavirəsi keçirilib. Tədbirdə Azərbaycan Respublikasının daxili işlər naziri, general-polkovnik Ramil Usubov iştirak edib.

Həyata keçirilən kompleks tədbirlərin müsbət nəticələr verdiyini, kriminogen durumun nəzarətdə saxlanıldığını, görülən işlərdə, əldə edilən müsbət nəticələrdə Əlahiddə Çevik Polis Alayının şəxsi heyətinin də böyük əməyi olduğunu diqqətə çatdıran nazir hüquq-mühafizə orqanlarının birgə fəaliyyətinin ölkədə əmin-amanlığın təmin edilməsini və davamlı olmasını şərtləndirən əsas amillərdən biri olduğunu bildirib.

Qeyd olunub ki, əvvəlki illərdə olduğu kimi, 2016-cı ildə də cinayətlərin dinamikasında müsbət təmayüllər qeydə alınıb, cinayətlərin açılması, axtarışda olan şəxslərin tutulması yaxşılaşıb, mütəşəkkil cinayətkarlığa, insan alverinə və narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsinə qarşı mübarizə güclənib, qanunçuluğun möhkəmlənməsi, insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının qorunması sahəsində müsbət nəticələr əldə edilib.

Bakı şəhər Baş Polis İdarəsi ilə razılaşdırılmış vahid dislokasiya planına uyğun olaraq post və marşrutlarda 28.292 nəfər, o cümlədən müxtəlif cinayətlər törətmiş 804, inzibati xətalara yol vermiş 27.488 şəxs saxlanılaraq barələrində qanunauyğun tədbirlər görülüb. Hüquqazidd əməllərə yol verdiyinə görə saxlanılanlardan 268-i xuliqanlıq, 211-i oğurluq, 25-i soyğunçuluq, 65-i dələduzluq, 96-sı narkotik vasitələrin qanunsuz dövriyyəsi ilə bağlı, 28-i digər cinayət törədənlər, 111-i isə axtarışda olanlardır. Eyni zamanda, məişət səs-küyünə yol verən 1.240, qanunla müəyyən edilməmiş yerlərdə küçə ticarəti ilə məşğul olan 4.506, digər inzibati xətalara görə 15.217 nəfər müəyyən edilərək aidiyyəti polis orqanlarına təhvil verilib. 2015-ci illə müqayisədə aşkarlanan cinayətlərin və inzibati xətalərin sayı 890 fakt və ya 3.2 faiz çox olub.

2017-ci il yanvarın 19-da daxili işlər naziri, general-polkovnik Ramil Usubovun iştirakı ilə Bakı Şəhər Baş Polis İdarəsində 2016-cı ilin yekunlarına həsr olunmuş geniş əməliyyat müşavirəsi keçirilib.

Bakı Şəhər Baş Polis İdarəsinin rəisi, polis general-mayoru Mirqafar Seyidov hesabat dövründə cinayətkarlıqla mübarizə, ictimai qaydanın qorunması, ictimai təhlükəsizliyin təmini, xidməti fəaliyyətin digər istiqamətlərində həyata keçirilmiş tədbirlər, əldə olunmuş nəticələr və qarşıda duran vəzifələr barədə məruzə edib.

O deyib ki, 2016-cı ildə paytaxtda Daxili İşlər Nazirliyi və Prokurorluq üzrə 11.940 cinayət qeydə alınıb ki, onların da 83,2 faizi az ağır və böyük ictimai təhlükə törətməyən, 16,8 faizi isə ağır və xüsusilə ağır növlər olub. 2015-ci illə müqayisədə qəsdən adam öldürmələr 12,7 faiz, adam öldürməyə cəhdlər 10 faiz, yol-nəqliyyat hadisələrinin sayı 14,2 faiz, həlak olanların sayı 16,2 faiz, xəsarət alanların sayı isə 18,7 faiz azalıb.

Cinayətlərin 75,9 faizinin, ağır növlərinin 76,5 faizinin, qeyri-aşkar şəraitdə baş verənlərin 64,4 faizinin, şəxsiyyət əleyhinə olan 1.709 cinayətin 95 faizinin, o cümlədən qəsdən adam öldürmələrin 94,6 faizinin, adam öldürməyə cəhdlərin açılması isə tam təmin olunub.

Müqayisə edilən dövrə nisbətə ümumi cinayətlərin açılması 0,7 faiz, şəxsiyyət əleyhinə olanların açılması 1 faiz, o cümlədən adam öldürməyə cəhdlərin açılması 3,3 faiz, qəsdən sağlamlığa az ağır zərər vurmaların açılması 0,5 faiz, mülkiyyət əleyhinə olan cinayətlərin açılması 2,6 faiz, o cümlədən dövlət və ya bələdiyyə əmlakı oğurluqlarının açılması 27,1 faiz, mənzillərdən edilən oğurluqların açılması 6 faiz, mal-qara oğurluğunun açılması 22,9 faiz, soyğunçuluqların açılması 13,2 faiz, quldurluqların açılması 12,9 faiz, hədə-qorxu ilə tələb etmələrin açılması 6,7 faiz yaxşılaşıb.

Cinayətlərin profilaktikasında və açılmasında müasir informasiya texnologiyalarının tətbiqinin böyük əhəmiyyəti olub. Baş İdarənin və ərazi polis orqanlarının "Təhlükəsiz şəhər" xidmətinin operatorları tərəfindən 3.947 hadisə aşkarlanıb, kameraların arxiv görüntülərindən istifadə edilməklə 380 bağlı cinayət açılıb.

Təqsirləndirilən şəxs qismində axtarılda olanların 75,8 faizi, ağır və xüsusilə ağır cinayətlərə görə axtarılanların isə 60,8 faizi tutulub.

Bununla yanaşı, 77 soyğunçuluq və quldurluq cinayəti törətmiş 137 nəfərdən ibarət 67 qrup, eləcə də mənzillərdən 303 oğurluq törətmiş 164 nəfərdən ibarət 64 cinayətkar qrup ifşa olunub.

Qanunsuz dövriyyədən 269 kiloqramdan çox narkotik vasitə çıxarılıb.

Hesabat dövründə 138 odlu silah, 10 qumbara, 9.125 ədəd döyüş patronu yığılıb, əməliyyat yolu ilə qanunsuz saxlanılan və gəzdirilən 61 odlu silah götürülüb. Bildirilib ki, paytaxtın polis orqanlarının istintaq qurumları tərəfindən istintaqı tamamlanmış cinayət işləri üzrə vətəndaşlara vurulmuş maddi ziyanın 66,6 faizi ödəndirilib.

Mühazirəmizin birinci sualında daxili işlər sahəsində idarəetmənin anlayışı, elementləri və onların məzmunu, idarəetmə prosesinin ilkin mərhələləri, daxili işlər orqanlarının tipik bir sosial sistem kimi fəaliyyət göstərməsinin xüsusiyyətləri, sahələrdə yaranan mürəkkəb ictimai münasibətlər qrupunu, daxili işlər sahəsində idarəetmə strukturunun elementlərinin açıqlanması nəzərdə tutulur.

Mühazirəmizin ikinci sualının açıqlanmasının mahiyyəti isə onun vasitəsi ilə sizin daxili işlər sahəsində idarəetmənin məqsədi, funksiyaları və daxili işlər sahəsində idarəetmə prosesinin məzmunu barədə nəzəri biliklərin əldə edilməsindən ibarətdir. Bu nəzəri biliklərin əldə edilməsinin mahiyyəti isə ondan ibarətdir ki, daxili işlər sahəsində idarəetmənin qarşısında duran

vəzifələrin xüsusiyyətlərindən asılı olaraq daxili işlər sahəsində idarəetmə bir sıra funksiyalara bölündüyü və daxili işlər orqanları əməkdaşları öz xidməti vəzifələrini yerinə yetirərkən həmin funksiyaları bilavasitə həyata keçirdikləri üçün onların öyrənilməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir.

Nəhayət mühazirəmizin üçüncü sualının açıqlanması vasitəsi ilə siz, daxili işlər sahəsində idarəetmənin forma, metod və prinsipləri barədə ətraflı hüquqi biliklər əldə etmiş olacaqsınız. Bu biliklərin əldə edilməsi daxili işlər sahəsində idarəetmənin müxtəlif formalarda həyata keçirilməsi və yaxud da daxili işlər orqanlarının (polis) hər bir əməkdaşının xidməti vəzifələrini yerinə yetirərkən bu idarəetmə formalarının həyata keçirilməsində bilavasitə iştirak etməsi və yaxud da həmin idarəetmə formalarını özləri tərəfindən bilavasitə həyata keçirmələri ilə şərtləndirilir. Bundan əlavə, daxili işlər sahəsində idarəetmə müxtəlif metodlarla həyata keçirildiyi üçün hər bir polis əməkdaşının həmin metodlar barəsində hüquqi biliklər əldə etməsi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Çünki gələcək xidməti fəaliyyətinizdə yaranmış vəziyyətdən asılı olaraq, siz öz xidməti vəzifələrinizi yerinə yetirərkən daxili işlər sahəsində idarəetmənin bu və ya digər metodundan geniş istifadə etmiş olacaqsınız.

“Daxili işlər orqanlarının inzibati fəaliyyəti” fənni üzrə mövzular üzrə (Конспект лекций. «Административная деятельность полиции». Краснодарский Университет МВД России, Под ред С.Н. Ершова.2013 год.) qeyd olunan mənbədən tərcümələr etməklə mühazirəyə əlavələr daxil edilmişdir.

Sual 1. Daxili işlər sahəsində idarəetmənin anlayışı, elementləri və onların məzmunu

Azərbaycan Respublikası öz müstəqilliyini bərpa etdikdən sonra dövlət idarəetmə sisteminin bütün sahələrində hüquqi islahatların aparıldığı kimi, dövlət idarəetmə orqanları sistemində tipik bir sosial sistem olan daxili işlər orqanları sistemində də hüquqi islahatların aparılmasına başlanmışdır.

Yanvarın 27-də Daxili İşlər Nazirliyində 2016-cı ildə cinayətkarlıqla mübarizənin, ictimai qaydanın qorunmasının və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsinin yekunlarına və qarşıda duran vəzifələrə həsr olunmuş geniş Kollegiya iclası keçirilib.

Qeyd olunub ki, ölkəmiz cinayətkarlıqla mübarizənin nəticələrinə görə, ötən il də MDB və Avropa məkanında öncül mövqedə olub, əhalinin hər 100 min nəfərinə düşən cinayətlərin sayı azalaraq 277-dən 271-ə enib.

Hesabat məruzəsi ilə çıxış edən daxili işlər naziri deyib ki, 2016-cı ildə əməliyyat-axtarış və istintaq fəaliyyətini həyata keçirən bütün dövlət orqanları üzrə 26.611 cinayət qeydə alınıb. Onların 94 faizi daxili işlər və prokurorluq orqanlarının səlahiyyətləri çərçivəsində istintaqı və təhqiqatı aparılan hüquqazidd əməllər olub. Bu cinayətlərin 85,4 faizini böyük ictimai təhlükə törətməyən və az ağır, yalnız 14,6 faizini ağır və xüsusilə ağır növlər təşkil edib.

Profilaktik iş sahəsində davam etdirilən tədbirlərlə ötən il cinayətlərin ağır və xüsusilə ağır növləri 2015-ci illə müqayisədə 1,8 faiz, qəsdən adam öldürmə və ona cəhdlər 13,4 faiz, quldurluqlar 21,8 faiz, soyğunçuluqlar 3,8 faiz, odlu silahla törədilən cinayətlər 37 faiz, ictimai yerlərdə baş verən cinayətlər 12,7 faiz, avtonəqliyyat vasitələrinin qaçırılması 17,5 faiz, yol-nəqliyyat hadisələri 9,6 faizi, qəzalarda ölənlərin sayı 15,1 faiz, yaralananların sayı isə 11,6 faiz azalıb. Əhalinin hər 100 min nəfərinə nisbətdə qəsdən sağlamlığa ağır zərər vurmalar 3,6 fakt, soyğunçuluqlar 3,3 fakt, oğurluqlar 73 fakt təşkil etməklə əksər Avropa dövlətləri ilə müqayisədə dəfələrlə azdır.

Peşəkarlıqla həyata keçirilmiş istintaq-əməliyyat tədbirləri nəticəsində qeyri-aşkar şəraitdə törədilmiş cinayətlərin açılması 3,1 faiz, mülkiyyət əleyhinə olan

cinayətlərin açılması 3,6 faiz, onlardan soyğunçuluqların açılması 15,2 faiz, quldurluqların açılması 10,2 faiz, oğurluqların açılması 3,8 faiz, hədə-qorxu ilə tələb etmələrin açılması 4,7 faiz yaxşılaşıb. Prokurorluq orqanları ilə birgə keçmiş illərdən bağlı qalmış cinayətlər üzrə istintaq hərəkətləri və əməliyyat-axtarış tədbirləri davam etdirilərək 323 cinayətin açılması təmin edilib.

Məruzəçi hüquqpozmalarmın qarşısının vaxtında alınmasında informasiya texnologiyalarının tətbiqinin də böyük əhəmiyyətinin olduğunu qeyd edib. Nazirliyin "102" xidmətinə daxil olan məlumatlar üzrə həyata keçirilən operativ tədbirlər və əməliyyat planlarının vaxtında tətbiqi nəticəsində 1.268 cinayətin "isti izlərlə" açıldığı, 9.289 hüquqazidd əməlin qarşısının alındığı bildirilib.

"Təhlükəsiz şəhər" sisteminin texniki imkanları ilə 481 cinayət açılıb, piyadaların vurulması faktları da daxil olmaqla 14.668 yol-nəqliyyat hadisəsi aşkarlanıb, axtarışda olan 122 avtomobil saxlanılıb. Ümumən, 2015-ci illə müqayisədə hesabat ilində cinayətlərin açılması yaxşılaşaraq 83,2 faiz təşkil edib.

Hüquqazidd əməllərdən zərərçəkənlərin qanuni mənafelərinin müdafiəsində və ədalətin bərpasında mühüm əhəmiyyət kəsb edən cinayətə görə cəzanın labüdlüyünün təmin edilməsi üzrə fəaliyyət də nəzarətdə saxlanılıb, məhkəmə, istintaq və təhqiqat orqanlarından yayınan 3018 nəfər tutulub.

İnterpolun Milli Mərkəzi Bürosu tərəfindən beynəlxalq axtarışa verilmiş 75 nəfərin və bu təşkilata üzv ölkələr tərəfindən axtarılan 37 şəxsin yeri müəyyən olunub. Bütövlükdə, axtarış işinin nəticələri müqayisə edilən dövrə nisbətdə 2,4 faiz yaxşılaşaraq 71,5 faiz təşkil edib. Eyni zamanda, müxtəlif cinayətlər törətmiş 13.911, o cümlədən ağır və xüsusilə ağır cinayətlərə görə 2429 şəxs məhkəmə məsuliyyətinə cəlb olunub.

Mütəşəkkil cinayətkarlıqla mübarizə də məqsədyönlü şəkildə həyata keçirilib və hesabat ilində 2755 cinayət törətmiş 1032 qrup zərərsizləşdirilib.

Respublikamızda aparılan demokratik, hüquqi dövlət quruculuğu prosesində daxili işlər orqanlarının üzərinə düşən vəzifə və funksiyaların tam, vaxtında və effektivli yerinə yetirilməsi daxili işlər orqanları sistemində

hüquqi islahatların məqsədyönlü aparılmasından, daxili işlər orqanları sistemində idarəetmənin nəzəri və təcrübi cəhətdən elmi əsaslarla təşkil edilməsindən və həyata keçirilməsindən bilavasitə asılıdır. Bu məqsədlə daxili işlər orqanlarının bütün əməkdaşları tərəfindən idarəetmə fəaliyyəti ilə bağlı olan ümumi müddəaların mənimsənilməsi, onların təcrübi cəhətdən düzgün və eyni qaydada həyata keçirilməsi, bu sahədə mövcud olan bacarıq və vərdişlərin əldə edilməsi və onların təkmilləşdirilməsi idarəetmənin vacib şərtlərindən biridir.

Daxili işlər orqanlarında idarəetmə digər sahələrdə olduğu kimi məqsədyönlü təşkilədiçi fəaliyyəti nəzərdə tutulur.

Daxili işlər sahəsində idarəetmənin məzmunu müəyyən edilmiş formalarda və müvafiq metodlarla məqsədlərin, məsələlərin, idarəetmə funksiyalarının həyata keçirilməsidir.

Daxili işlər orqanları sahəsində idarəetmənin əsas məqsədi – dövlətdə hüquq qaydasının, qanunçuluğun, insan hüquq azadlığının müəssisə, təşkilatların qanuni mənafelərinin təmin edilməsidir.

Daxili işlər orqanları sistemində idarəetmə prosesinin ilkin mərhələləri kimi aşağıdakı müddəaların daxili işlər orqanlarının hər bir əməkdaşı tərəfindən mənimsənilməsi bu sahədə idarəetmənin daha da dərindən öyrənilməsi üçün zəmin yaratmış olar:

- idarəetmənin ümumi anlayışı və onun əlamətləri;
- idarəetmənin növləri, elementləri və funksiyaları;
- idarəetmə prosesinin mahiyyəti, silsiləsi və onun mərhələləri;
- idarəetmənin prinsipləri və onların təsnifatı;
- daxili işlər orqanları sistemində idarəetmə və onun prinsipləri;
- təşkilati strukturların tipləri;
- daxili işlər orqanları sistemində idarəetmənin təkmilləşdirilməsi yolları və s.

Daxili işlər orqanları sistemində idarəetmə prosesinin ilkin mərhələləri kimi qəbul edilən və mənimsənilmələri zəruri şərtlərdən biri olan yuxarıda göstərilən əsas müddəalar «İnzibati hüquq» fənni vasitəsi ilə öyrənilmişdir.

Qeyd etdiyimiz kimi – dövlət idarəetmə orqanları sistemində daxili işlər orqanları tipik bir sosial sistem kimi fəaliyyət göstərir. **Daxili işlər orqanlarının tipik bir sosial sistem kimi fəaliyyət göstərməsi aşağıdakı xüsusiyyətləri ilə xarakterizə olunur:**

- *daxili işlər orqanları tam, məqsədyönlü sistem yaradan qarşılıqlı əlaqələr çoxluğundan, nizamlanmış komponentlərdən ibarətdir;*
- *daxili işlər orqanları xarici mühitdə fəaliyyət göstərir;*
- *daxili işlər orqanları xarici mühitlə sıx əlaqəlidir və ona xüsusi təsir etmək üçün yaradılmışdır.*

Daxili işlər orqanları dövlət idarəetməsinin sosial sistemi kimi çıxış etdiyindən, onlar dövlət idarəetmə sistemində müstəqil yer tutur və mühüm rol oynayır.

Daxili işlər orqanları sistemində idarəetmə - daxili işlər sahəsində idarəetmənin tərkib hissəsidir, onun daha da dərinləşməsi üçün ilk növbədə daxili işlər sahəsində idarəetmə və onun təşkilati-hüquqi formaları haqqında nəzəri biliklərin əldə edilməsi daha məqsədəuyğundur.

Dövlətin fəaliyyət sahələri müxtəlif adlarla ifadə olunduğu kimi – dövlətin fəaliyyət sahələrindən biri də «daxili işlər» termini ilə ifadə edilmişdir. Dövlət fəaliyyətinin bu sahəsinin «daxili işlər» sahəsi kimi adlandırılması ənənəvi xarakter daşıyır və bu sahənin belə adlandırılması onun tarixən təşəkkül tapan məzmununu əks etdirir.

Dövlətin daxili işlər sahəsi məzmunca çox mürəkkəbdir. O, özündə aşağıdakı kimi sahələrdə yaranan mürəkkəb ictimai münasibətlər qrupunu birləşdirir:

- *şəxsiyyətin hüquq, azadlıq və qanuni mənafeələrinin, cəmiyyətin və dövlətin cinayətkar və digər hüquqazidd qəsdlərdən qorunması ilə bağlı olan ictimai münasibətləri;*

- cinayətlərin və digər hüquqpozmalarının xəbərdar edilməsi və qarşısının alınması ilə bağlı olan ictimai münasibətləri;
- əməliyyat-axtarış, təhqiqat və istintaq fəaliyyətlərinin həyata keçirilməsi ilə bağlı olan ictimai münasibətləri;
- icazə-qeydiyyat fəaliyyətinin həyata keçirilməsi ilə bağlı olan ictimai münasibətləri (məsələn: ov silahlarının əldə edilməsinə, saxlanılmasına, daşınmasına və istifadəsinə icazənin verilməsi və s.);
- Azərbaycan Respublikası ərazisində Azərbaycan Respublikası vətəndaşlarının yaşayışı yeri və olduğu yer üzrə qeydiyyatla alınması və qeydiyyattan çıxarılması qaydalarının həyata keçirilməsi ilə bağlı olan ictimai münasibətləri;
- əcnəbilərin və vətəndaşlığı olmayan şəxslərin Azərbaycan Respublikasında olması və Azərbaycan Respublikası ərazisindən tranzitlə keçmələri qaydalarına riayət olunmasının təmin edilməsi ilə bağlı olan ictimai münasibətləri;
- mülkiyyətin mühafizəsinin müqavilə üzrə həyata keçirilməsi ilə bağlı olan münasibətləri və s.

Dövlətin daxili işlər sahəsinin məzmununu təşkil edən və yuxarıda adları sadalanan hər bir ictimai münasibətlər qrupu bu sahənin əsas hissəsini təşkil edir və yalnız onların məcmusu dövlətin daxili işlər sahəsi haqqında tam anlayış əldə etməyə imkan verir.

Daxili işləri sahəsinin məzmununu təşkil edən ictimai münasibətlər arasında qarşılıqlı əlaqələrin obyektiv mövcud olması və onların xüsusiyyətləri – daxili işləri sahəsinə dövlət idarəetməsinin müstəqil obyekt kimi, yəni idarəolunan sistem qismində çıxış edən ictimai münasibətlər kompleksi kimi baxmağa imkan verir.

Daxili işlər sahəsində yaranan ictimai münasibətlərin spesifik xüsusiyyətləri – daxili işlərin idarə edilməsinin dövlət idarəetməsinin digər sahələrindən və bölmələrindən fərqlənən xüsusi sahəsi kimi mövcud olmasına əsas verir.

Daxili işlərin idarə edilməsi – dövlət idarəetmə fəaliyyətinin digər sahələrində və bölmələrində olduğu kimi, müəyyən məqsədə yönəldilmiş təşkilat fəaliyyətindən ibarətdir.

Sosial idarəetmənin bütün sahələrində olduğu daxili işlər sahəsində idarəetmə də özünün daxili strukturuna malikdir. **Belə ki, daxili işlər sahəsində idarəetmənin strukturu aşağıdakı elementlərdən ibarətdir:**

- idarəetmə subyekti;
- idarəetmə obyekt;
- idarəetmənin subyekti və obyekt arasında düzünə və əksinə olan əlaqələr.

Daxili işlər sahəsində idarəetmənin subyektləri aşağıdakılardır:

- müvafiq səlahiyyətlər verilmiş dövlət orqanları və onların vəzifəli şəxsləri;
- daxili işlər sahəsində idarəetmə funksiyalarının həyata keçirilməsi üzrə xüsusi hüquqlara malik olan ictimai birliklər (qurumlar) və onların nümayəndələri;
- ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsində iştirak edən vətəndaşlar.

Daxili işlər sahəsində idarəetmənin obyektləri aşağıdakılardır:

- vətəndaşlar;
- insan qrupları;
- insan kollektivləri;
- dövlət orqanları və onların qulluqçuları;
- ictimai birliklər (qurumlar) və onların qulluqçuları (nümayəndələri).

Daxili işlər sahəsində idarəetmənin subyektləri və obyektləri arasında düzünə və əksinə olan əlaqələr aşağıdakı formalarda ifadə olunur:

- bir tərəfdən hakimiyyət xarakterinə malik olan və icrası məcburi olan komandalarda (əmr, sərəncam, göstəriş, qərar və s.) idarəetmə subyekti tərəfindən verilməsi ilə, yəni daxili işlər sahəsində idarəetmənin subyektləri ilə obyektləri arasında düzünə ola əlaqə formasında;

– digər tərəfdən isə idarəetmə subyektini tərəfindən verilmiş komandalara (əmr, sərəncam, göstəriş, qərar və s.) yerinə yetirilməsi və ya yerinə yetirilməməsi haqqında, eləcə də idarəetmə obyektinin vəziyyətini xarakterizə edən məlumatların idarəetmə obyektindən qəbul olunması ilə, yəni daxili işlər sahəsində idarəetmənin subyektləri ilə obyektləri arasında əksinə olan əlaqə formasında ifadə olunur.

Yuxarıda göstərilənlərdən ələ nəticəyə gəlmək olar ki, daxili işlər sahəsində dövlət idarəetməsi - *daxili işlər sahəsində dövlətin vəzifə və funksiyalarının bilavasitə, praktiki olaraq həyata keçirilməsindən ibarət olan idarəetmənin səlahiyyətli subyektlərinin müəyyən məqsədə yönəldilmiş, təşkilat, icraedici və sərəncamverici fəaliyyətidir.*

Mühazirənin birinci sualının açıqlanmasını yekunlaşdıraraq qeyd etmək istərdim ki, mühazirəmizin birinci sualının açıqlanması vasitəsi ilə əldə etdiyiniz biliklər sizin gələcək fəaliyyətinizdə həm nəzəri, həm də təcrübi cəhətdən mühüm əhəmiyyət kəsb edəcəkdir.

Çünki, gələcək xidməti vəzifələrinizi yerinə yetirərkən sizin hər biriniz həm idarəetmənin subyektini, həm də idarəetmənin obyektini qismində çıxış etmiş olacaqsınız. Digər tərəfdən isə siz idarəetmənin subyektini və yaxud da obyektini qismində çıxış edərkən sizdən asılı olmayaraq, idarəetmənin bu iki elementləri arasında daim düzünə və əksinə olan əlaqələr yaranacaqdır. Çünki bu, idarəetmənin mütləq qaydalarından biridir.

Beləliklə, siz daxili işlər sahəsində idarəetmənin elementlərini, onların xarakteristikasını dərinlən öyrənməklə gələcək xidməti vəzifələrinizi düzgün, vaxtında və qanunvericiliyə müvafiq olaraq həyata keçirmiş olarsınız.

Sual 2. Daxili işlər sahəsində idarəetmənin məqsədi, funksiyaları və idarəetmə prosesinin məzmunu

Daxili işlər sahəsində idarəetmənin məzmununu – müəyyən edilmiş forma və müvafiq metodlarla həyata keçirilən idarəetmə məqsədlərinin, vəzifə və funksiyalarının realizəsi üzrə təşkilat fəaliyyət təşkil edir.

Daxili işlər sahəsində idarəetmənin əsas məqsədi – ölkədə hüquq qaydasının və qanunçuluğun təmin edilməsindən, vətəndaşların, idarə, müəssisə və təşkilatların hüquq, azadlıq və qanuni mənafelərinin mühafizə edilməsindən ibarətdir.

Daxili işlər sahəsində idarəetmənin əsas məqsədi – bu sahədə ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi, cinayətkarlıqla və digər hüquqpozmalara mübarizə, mülkiyyətin mühafizə üzrə idarəetmənin vəzifələrində konkretləşdirilir.

Daxili işlər sahəsində idarəetmə sosial idarəetmənin növlərindən biri kimi – idarəetmə vəzifələrinin yerinə yetirilməsi üzrə fəaliyyətin müəyyən istiqamətləri kimi başa düşülən bir sıra funksiyalara bölünür. Bu funksiyaların hər biri hərəkətin (fəaliyyətin) xüsusişdirilməsi və eyniləşdirilməsi (həmcinsliyi), müəyyən istiqamətə yönəldilməsi (istiqamətləndirilməsi) ilə xarakterizə olunur. Funksiyaların məzmunu isə idarəetmə obyektinin spesifik xüsusiyyəti ilə diktə edilir. Bununla yanaşı idarəetmənin bir çox funksiyalarının məzmunu (strukturu) istənilən şəraitdə daimi olaraq qalır.

Bununla da əlaqədar olaraq idarəetmə funksiyaları aşağıdakı növlərə bölünürlər:

- ümumi;
- xüsusi (əsas);
- təminedicisi.

İdarəetmənin ümumi funksiyaları bütövlükdə idarəetmənin bütün sistemə və onun ayrı-ayrı təbəqələrinə xas olan funksiyalardır.

İdarəetmənin ümumi funksiyalarına aşağıdakı funksiyalar aiddir:

- proqnozlaşdırma;

- planlaşdırma;
- təşkil etmə;
- nizama salma;
- uçot;
- analiz;
- yoxlama (nəzarət).

İdarəetmənin xüsusi (əsas) funksiyaları sosial fəaliyyətin ayrı-ayrı sahələrinə təşkilətmə təsiri göstərir. Bu da həmin sahələrdə müxtəlif növ işlərin yerinə yetirilməsinə kömək edir. Xüsusi funksiyalar çox vaxt əsas funksiyalar kimi adlandırılırlar, çünki idarəetmə subyektlərinin vəzifə və funksiyaları bilavasitə bu funksiyalar vasitəsi ilə yerinə yetirilir.

Daxili işlər sahəsində idarəetmənin xüsusi funksiyalarına aşağıdakı funksiyalar aiddir:

- vətəndaşların həyatının, hüquqlarının, azadlıqlarının və qanuni mənafelərinin cinayətkar qəsdlərdən mühafizəsi;
- ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi;
- cinayətlərin və digər hüquqpozmalarının xəbərdar edilməsi və qarşısının alınması;
- cinayətlərin tez və tam açılması, cinayətlərin və digər hüquqpozmalarının törədilməsinə kömək edən səbəb və şəraitlərin aradan qaldırılması;
- vətəndaşların qanuna tabe olma hərəkət tərzini, qanunların tələblərinin dönmədən yerinə yetirilməsi və sivil cəmiyyətin birgəyaşayış qaydalarına hörmət etmələri ruhunda tərbiyə edilməsi;
- mülkiyyətin müqavilə əsasında mühafizə edilməsi və s.

Yuxarıda adları sadalanan xüsusi funksiyalar, idarəetmənin məqsədləri və vəzifələri kimi müəyyən edildikləri üçün onları çox vaxt idarəetmənin funksiyaları –vəzifələri, əsas funksiyaları kimi də adlandırılırlar. Daha dəqiq desək, bu funksiyalar daxili işlər sahəsindəki fəaliyyətin məzmununu təşkil edirlər.

İdarəetmənin təminədiçi funksiyaları – idarəetmənin ümumi və xüsusi funksiyalarının həyata keçirilməsi prosesinə xidmət edir.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi idarəetmənin ümumi funksiyaları bütövlükdə idarəetmənin bütün sistemə və onun ayrı-ayrı təbəqələrinə xas olan funksiyalardır.

İdarəetmənin təminədiçi funksiyalar qrupunu aşağıdakı funksiyalar təşkil edir:

- *kadr*;
- *maddi-texniki (təsərrüfat)*;
- *maliyyə*;
- *kargüzarlıq və s.*

Daxili işlər sahəsində idarəetmənin ümumi, xüsusi (əsas) və təminədiçi funksiyaları biri-biri ilə yanaşı və qarşılıqlı əlaqədə olmaqla həyata keçirilir.

İdarəetmə – mürəkkəb sosial hadisə (təzahür) kimi məzmunlu, təşkilətmə və texnoloji tərəfləri ilə xarakterizə olunan prosedən ibarətdir.

İdarəetmə prosesinin məzmunu – idarəetmənin mahiyyəti, onun məqsədləri, vəzifələri, funksiyaları, prinsipləri və idarəetmə metodlarının tətbiq edilməsi ilə müəyyən edilir.

İdarəetmə prosesinin təşkili özünün dinamikliyi ilə xarakterizə olunur. **O, idarəetmə qərarlarının hazırlanması və qəbul edilməsi, onların realizəsi mərhələlərindən ibarət olan idarəetmə silsiləsindən ibarətdir.** İdarəetmə prosesinin hər bir silsiləsi özündə idarəetmə prosesinin bir neçə daha konkret mərhələlərini (etaplarını) birləşdirir. İdarəetmə prosesinin təşkili özündə idarəetmə subyektinin fəaliyyətini və idarəetmə əməyinin (işinin) təşkilini birləşdirir.

İdarəetmənin texnologiyası – müxtəlif xarakterli məlumatların toplanması, saxlanması, dəyişdirilməsi, ötürülməsi və onların sənədlərlə əsaslandırılması üzrə idarəetmə əməliyyatlarının yerinə yetirilməsi prosesindən ibarətdir. İdarəetmə texnologiyasının əsas tərkib hissəsi – kargüzarlıq və sənəd dövriyyəsidən ibarətdir.

Kargüzarlıq dedikdə – təşkilatın, öz vəzifələrini həyata keçirilməsi ilə əlaqədar sənədləşdirmə və sənədlərlə işin təşkili üzrə fəaliyyətdir.

Təşkilatlarda kargüzarlıq Azərbaycan Respublikasının dövlət dilində aparılır.

Təşkilatlarda kargüzarlığın aparılması dəftərxana və ya xüsusi olaraq bu məqsəd üçün ayrılan əməkdaşlar(bundan sonra kargüzarlıq xidməti) tərəfindən həyata keçirilir. Kargüzarlıq xidməti tərəfindən Təlimatın tələblərinə riayət edilməsinə nəzarət təşkilatın rəhbərliyi həyata keçirir. Təbə təşkilatlarda kargüzarlığın aparılması qaydalarına riayət olunması üzərində nəzarətin həyata keçirilməsi vəzifəsinin baş təşkilatları daşıyır.

Kargüzarlıq xidmətinin əsas vəzifələri aşağıdakılardır:

1. poçt, elektron poçt, faks, telefonqram, feldyeğər rabitəsi vasitəsilə və kargüzarlıq xidmətinə bilavasitə daxil olan sənədləri qəbul etmək, qeydə almaq, aidiyyəti üzrə bölüşdürmək və icraçılara çatdırmaq;
2. sənədləri göndərmək;
3. sənədlərin icra müddətinə, Təlimatın tələblərinə uyğun tərtibinə və arxivləşdirilməsinə nəzarət etmək.
4. icra edilmiş sənədləri struktur bölmələrindən tələb etmək.
5. sənədlərin sürətlərinin çıxarmaq, çoxaltmaq və stenoqrafiya işlərinin həyata keçirmək.
6. sənədləri işlərin nomenklaturu üzrə formalaşdırmaq və arxivə təhvil vermək.
7. sənədləri qoruyub saxlamaq və xidməti zərurətlə əlaqədar onlardan istifadəni təmin etmək.
8. kargüzarlığın müntəzəm surətdə təkmilləşdirilməsi məqsədilə təşkilatın bütün fəaliyyət sahələrində kargüzarlıq işinə metodiki rəhbərliyi həyata keçirmək, kargüzarlığı aparən işçilərin peşə hazırlığını artırmaq.
9. təbə təşkilatlarda kargüzarlığın aparılmasına nəzarət etmək.

Dövlət idarəetmə aparatının, o cümlədən də daxili işlər orqanlarının «sənədlərlə əsaslandırma»nın və «sənəd dövriyyəsinin» həyata keçirilməsi üzrə fəaliyyəti çoxlu normativ-hüquqi aktlarla tənzimlənir. Onların arasında bu fəaliyyəti tənzimləyən aktları aşağıdakı iki qrupa bölmək olar:

- xüsusi aktlar;
- normativ aktlar.

Kargüzarlığı tənzimləyən xüsusi aktlar qrupuna, birinci növbədə **Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2015-ci il 14 iyul tarixli 569 nömrəli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş «Dövlət orqanlarında, dövlət mülkiyyətində olan və paylarının (səhmlərinin) nəzarət zərfi dövlətə məxsus olan hüquqi şəxslərdə və büdcə təşkilatlarında kargüzarlığın aparılmasına dair» Təlimatı aid etmək olar. Hansı ki Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin 0766-001-15 nömrəli 10 sentyabr 2015-ci il tarixli əmri ilə elan edilmişdir.** («Dövlət hakimiyyəti orqanlarında, idarə, təşkilat və müəssisələrində kargüzarlığın aparılmasına dair Təlimat»ın təsdiq edilməsi haqqında» Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2003-cü il 27 sentyabr tarixli 935 nömrəli Fərmanında dəyişikliklər edilməsi barədə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı imzalanmışdır). Bu Qaydalar təşkilat və müəssisələrində idarəçilik fəaliyyətinin sənədlərlə əsaslandırılmasının və işin təşkilinin sənədlərlə işləməyin ümumi tələblərini müəyyən edir.

Dövlət hakimiyyəti orqanları, idarə, təşkilat və müəssisələr özlərinin kargüzarlıq işlərini bu Qaydaya zidd olmayan, yəni ona müvafiq olaraq müstəqil işləyib hazırladıqları fərdi təlimatlarına və digər normativ-metodiki sənədlərinə əsasən təşkil edir və aparırlar. Məsələn: «Daxili işlər orqanlarında kargüzarlıq işinin təşkili və aparılması qaydası» Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyinin 17 iyul 2009-cu il tarixli 390/XIÜ sayılı əmri ilə təsdiq edilmiş «Şəhər, rayon və nəqliyyatda polis orqanlarının işinin təşkili haqqında» Təlimatla müəyyən edilmişdir.

Daxili işlər orqanlarında kargüzarlığın aşağıdakı növləri fərqləndirilir:

- ümumi kargüzarlıq;
- xüsusi kargüzarlıq;
- məxfi kargüzarlıq;
- məxfi olmayan kargüzarlıq.

Ümumi kargüzarlıq - dövlət idarəetməsinin istənilən orqanına xas olan ümumi idarəetmə fəaliyyətinin sənədlərlə əsaslandırılmasından və bu fəaliyyətin həyata keçirilməsi prosesində tərtib edilmiş sənədlərlə işin təşkilindən ibarətdir. Ümumi kargüzarlıq idarəetmə aparatının təminedicisi funksiyalarının realizəsinə xidmət edir. Məsələn: maliyyə, təsərrüfat fəaliyyəti, kadr işi və s.

İdarəetmə orqanının əsas funksiyalarının realizəsi, yəni onun xüsusi (təşkilatdan kənar) fəaliyyəti – **xüsusi kargüzarlıqla həyata keçirilir**. Belə ki, daxili işlər orqanlarının bilavasitə ictimai qaydanın qorunması və cinayətkarlıqla mübarizəsi üzrə fəaliyyətini əks etdirən cinayət-prosessual, əməliyyat-axtarış, inzibati-prosessual sənədlərin tərtib edilməsi və rəsmiləşdirilməsi, belə sənədlərlə işin təşkili xüsusi növ kargüzarlıqla həyata keçirilir.

Dövlət və xidməti sirlərlə bağlı olan məlumatların sənədlərlə əsaslandırılması və belə məlumatlarla bağlı olan sənədlərlə işin təşkili – daxili işlər orqanlarında xüsusi qayda üzrə həyata keçirilir. Dövlət və xidməti sirlərlə bağlı olan məlumatların belə qayda ilə həyata keçirilməsinin təyinatı müvafiq sənədlərin təsadüfən itirilməsinin və bu sənədlərdə olan məlumatların yayılmasının qarşısının alınmasından ibarətdir.

Kargüzarlığın belə xüsusi qaydalar ilə həyata keçirilməsi – məxfi kargüzarlıq adlandırılır.

Qeyd etmək lazımdır ki, daxili işlər orqanlarında məxfi kargüzarlıq qaydası ilə həm ümumi, həm də xüsusi kargüzarlıq həyata keçirilə bilər. Belə ki, daxili işlər orqanlarının kadr işini əks etdirən çoxlu sənədləri, həmçinin də maliyyə-təsərrüfat fəaliyyəti prosesində tərtib edilən bəzi sənədlər məxfi kargüzarlığın aparılması qaydası üzrə rəsmiləşdirilir, saxlanılır və göndərilir. Eyni zamanda cinayət-prosessual, inzibati-yurisdiksiya fəaliyyətinin rəsmiləşdirilməsi belə qaydanın tətbiq edilməsini tələb etmir.

Daxili işlər orqanlarında kargüzarlığın vəzifələri aşağıdakılardır:

1. Korrespondensiyanın qəbul edilməsinin, uçotunun və göndərilməsinin təmin edilməsi.

2. *Daxili işlər orqanlarında sənədlərin vaxtında yerinə yetirilməsinə və düzgün rəsmiləşdirilməsinə nəzarətin təmin edilməsi.*

3. *Sənədlərdə olan dövlət və xidməti sirlərin saxlanmasının təmin edilməsi.*

4. *Daxili işlər orqanları funksiyalarının realizəsi üçün zəruri olan məlumatların cari işlərdə və arxivdə tez tapılmasının təmin edilməsi.*

5. *Daxili işlər orqanlarının, onun struktur bölmələrinin və əməkdaşlarının işinin sənədlərdə düzgün və tez əks etdirilməsi.*

6. *Daxili işlər orqanları əməkdaşları tərəfindən sənədlərin tərtib edilməsinə, hazırlanmasına və axtarılmasına vaxtın və qüvvənin sərf edilməsinə qənaət edilməsi.*

Sənəd dövriyyəsi - sənədlərin alınması və ya yaradılması anından yerinə yetirilməsinin, göndərilməsinin və ya işə təhvil verilməsinin başa çatmasına kimi təşkilatda sənədlərin hərəkəti kimi başa düşülür.

Sənədlərin hərəkəti – aşağıdakı sənəd dövriyyəsi mərhələlərini təşkil edən, bir sıra kargüzarlıq əməliyyatlarının yerinə yetirilməsi vasitəsi ilə həyata keçirilir:

- sənədlərin (korespondensiyanın) qəbul edilməsi ilə ilkin işlənməsi;
- sənədlərin yerinə yetirilməsi;
- korespondensiyanın göndərilməsi;
- sənədlərin saxlanması.

Daxili işlər orqanlarına qəbul olan sənədlərin (korespondensiyanın) qəbul edilməsi və ilkin işlənməsi – dəftərxana işçiləri tərəfindən həyata keçirilir. Onlar korespondensiyanın düzgün gətirilməsini, məxfi korespondensiyanın qablaşdırılmasının bütövlüyünü, həmçinin də qoyulmuş sənədlərin bütövlüyünü yoxlayır.

Sənədlərin yerinə yetirilməsi – sənəd dövriyyəsinin mərhələsi kimi icraçı tərəfindən təzə sənədin hazırlanması (məsələn: raportun yazılması, cavab məktubunun yazılması və s.), onun texniki cəhətdən hazırlanması (makinada, kompyuterdə yazılması, çoxaldılması və s.); zəruri hallarda sənədə vizanın

verilməsi, sənədin hazırlanmış layihəsinin razılaşdırılması və orqanın rəhbəri tərəfindən onun imzalanması ilə ifadə olunur.

Korrespondensiyanın göndərilməsi – özündə aşağıdakı əməliyyatların yerinə yetirilməsini birləşdirir:

- çıxan korrespondensiyanın uçot jurnalında sənədin qeydiyyatının aparılmasını;
- göndərilən sənədin üzərində qeydiyyat şampının vurulmasını, bu şampda sənədin çıxış nömrəsi və onun göndərilmə tarixinin göstərilməsini;
- zərf üzərində ünvanın yazılmasını;
- sənədlərin zərfə qoyulmasını;
- reyestrin tərtib edilməsi və korrespondensiyanın rabitə müəssisəsinə təhvil verilməsini və s.

Korrespondensiyanın göndərilməsi üzrə yuxarıda göstərilən bütün əməliyyatlar dəftərxana əməkdaşları tərəfindən yerinə yetirilir.

Sənədlərin saxlanması – onların sistemləşdirilməsini, sənədlərin mühafizə edilməsinin təmin edilməsini və onların sonrakı istifadəsinin mümkünlüyünü nəzərdə tutur.

Mühazirəmizin ikinci sualının açıqlanmasını yekunlaşdıraraq qeyd etmək istərdim ki, mühazirəmizin bu sualının açıqlanması vasitəsi ilə əldə etdiyiniz biliklər sizin gələcək fəaliyyətinizdə həm nəzəri, həm də təcrübi cəhətdən mühüm əhəmiyyət kəsb edəcəkdir.

Mühazirəmizin bu sualının açıqlanması vasitəsi ilə siz, idarəetmənin məqsədi, funksiyaları və idarəetmə prosesinin məzmunu barədə hüquqi biliklər əldə etmiş oldunuz. Bu bilikləri daha da dərinlən mənimsəməklə siz, gələcək xidməti fəaliyyətinizdə funksional vəzifə və funksiyalarınızı peşəkarcasına yetirmiş olacaqsınız.

Sual 3. Daxili işlər sahəsində idarəetmənin forma, metod və prinsipləri

Daxili işlər sahəsində idarəetmə müxtəlif formalarda həyata keçirilir. *Bunlar aşağıdakılardır:*

- *təşkilati tədbirlərin (təşkilati işlərin) həyata keçirilməsi;*
- *maddi-texniki əməliyyatların (hərəkətlərin) yerinə yetirilməsi;*
- *normayaradıcılıq fəaliyyətinin həyata keçirilməsi;*
- *hüquqtəbqiçedici (nizamlayıcı və hüquqmühafizəedici) fəaliyyətinin həyata keçirilməsi.*

Daxili işlər sahəsində idarəetmə fəaliyyəti həm daxili işlər orqanları sisteminin özünün daxilində, həm də xarici mühitdə, onun fəaliyyət sahələrində, yəni orqanlarla, idarələrlə, müəssisələrlə, təşkilatlarla, vəzifəli şəxslərlə və vətəndaşlarla qarşılıqlı münasibətlərdə həyata keçirilir.

Daxili işlər sahəsində idarəetmə formaları – *təşkilatdaxili məsələlərin həll edilməsi, Azərbaycan Respublikası Daxili İşlər Nazirliyi sisteminin daxilində rəhbərliyin həyata keçirilməsi, tabeçilik üzrə aşağı təbəqəli orqanlara və ayrı-ayrı əməkdaşlara rəhbərliyin həyata keçirilməsi fəaliyyətinin, həmçinin də daxili işlər orqanlarının xarici mühitdə, yəni idarəetmənin xüsusi (əsas) funksiyalarının realizəsi üçün istifadə olunur.*

Daxili işlər orqanlarının xarici fəaliyyət forması – *daxili işlər sahəsində dövlətin vəzifə və funksiyalarının yerinə yetirilməsinə yönəldilmişdir. Bu fəaliyyət formasının həyata keçirilməsində daxili işlər orqanlarının hüquqtəbqiçedici fəaliyyət formasından ümumiyyətlə və onun növlərindən biri olan hüquqmühafizəedici fəaliyyət formasından isə xüsusən daha geniş istifadə olunur.*

Daxili işlər sahəsində idarəetmənin əsas metodları – *inandırma və məcburetmədir.*

İnandırma – *idarəetmə metodu kimi hüquq subyektləri tərəfindən qanunvericiliyə və əxlaq qaydalara könüllü riayət etmələri məqsədi ilə*

insanların şüur və davranışlarına təsir göstərilməsindən ibarətdir. İnandırma tədbirləri tərbiyəedici, izahedici, və mükafatlandırıcı xarakterli ola bilər.

İnandırma metodu – *daxili işlər sahəsində qanunazidd hərəkətlər törədən şəxslərin şüur və davranışlarına bütün hallarda səmərəli təsir göstərmir.*

Bununla əlaqədar olaraq dövlət şəxsiyyətin toxunulmazlığını, orqanların, idarə, müəssisə və təşkilatların hüquq, azadlıq və qanuni mənafelərini mühafizə etmək məqsədi ilə inandırma metodu təsirinə məruz qalmayanlara qarşı daxili işlər sahəsində idarəetmə prosesində inandırma metodu ilə yanaşı məcburetmə metodu da tətbiq edilir.

Bilavasitə təsiretmə obyektindən asılı olaraq, məcburetmə aşağıdakı iki növə bölünür:

- *fiziki məcburetmə;*
- *maddi məcburetmə;*
- *psixoloji məcburetmə.*

Məcburetmənin məqsədi - *hüququn konkret subyektlərini müəyyən göstərişlərə riayət etməyə, bu və ya digər hərəkətlərdən çəkinməyə məcbur etməkdən ibarətdir.*

Məcburetmə metodu öz məzmun və məqsədinə görə aşağıdakı növlərə bölünür:

- *intizam;*
- *inzibati-hüquqi;*
- *cinayət-hüquqi;*
- *mülki-hüquqi.*

Daxili işlər sahəsində idarəetmənin əsas metodları olan inandırma və məcburetmədən başqa, *bu sahədə idarəetmə prosesində onlardan törəyən inzibati, psixoloji, iqtisadi və digər idarəetmə metodları da geniş tətbiq edilir.*

Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, daxili işlər sahəsində idarəetmə – dövlət idarəetməsinin sahələrindən biridir. O, dövlət idarəetməsinin bütün sistemi üçün ümumi olan əlamətlərə və prinsiplərə malikdir. Lakin onların *realizəsi*

özünəməxsus xüsusiyyətlərə malikdir, bu da daxili işlər sahəsində yaranan ictimai münasibətlərin spesifik xüsusiyyətləri, onların hüquqmühafizəedici xarakteri, idarəetmənin məqsədləri və mahiyyəti ilə şərtləndirilir.

Daxili işlər sahəsində idarəetmə – qanunların və qanunqüvvəli aktların həyata keçirilməsinə; hüquqpozmaların profilaktikasına; vətəndaşlara, dövlət orqanlarına, idarə, müəssisə və təşkilatlara onların hüquqlarının və onların üzərinə qoyulmuş vəzifələrin realizəsi üçün şəraitin yaradılmasına; vətəndaşlarda hüquq düşüncəsinin tərbiyə edilməsinə, hüquq normalarına və ümumbəşər əxlaq normalarına hörmət bəsləmələrinə yönəldilmişdir.

Daxili işlər sahəsində idarəetmə subyektlərinin çoxu öz səlahiyyətləri çərçivəsində bütün vətəndaşlar və vəzifəli şəxslər üçün məcburi xarakter daşıyan sərəncamlar vermək, tələblər irəli sürmək hüququna malik olan hakimiyyətin nümayəndələri qismində çıxış edirlər. Onlar inzibati məcburetmə tədbirlərinin (inzibati xəbərdarlıq tədbirlərinin, inzibati qarşısınıalma tədbirlərinin, inzibati-prosessual təmin etmə tədbirlərinin və inzibati tənbeh tədbirlərinin) tətbiq edilməsi üzrə müvafiq səlahiyyətlərə malikdir. Bundan əlavə, daxili işlər sahəsində idarəetmə subyektlərinin bir qismi isə əməliyyat-axtarış, cinayət-prosessual hərəkətlərini yerinə yetirmək səlahiyyətlərinə malikdir.

Daxili işlər sahəsində idarəetmə münasibətləri əsasən hakimiyyət-təbəçilik münasibətlərindən ibarətdir. Bununla yanaşı, daxili işlər sahəsində iştirakçılarının bərabər hüquqlu olması ilə xarakterizə olunan çoxlu sayda münasibətlər də mövcuddur. Məsələn: ictimai qaydanın qorunması və qanunçuluğun möhkəmləndirilməsində daxili işlər orqanları ilə digər dövlət orqanları arasında yaranan münasibətlər; hüquq qaydasının mühafizəsində daxili işlər orqanları ilə ictimai qurumlar arasında yaranan münasibətlər və s. Digər tərəfdən isə polis tərəfindən əhaliyə xidmət göstərilməsi üzrə funksiyaların həyata keçirilməsi zamanı yaranan çoxlu münasibətlər də bu münasibətlərin tərəflərinin bərabər hüquqlu olması ilə xarakterizə olunur. Məsələn: bədbəxt

hadisələrdən və ya cinayətkar qəsdlərdən zərər çəkmiş vətəndaşlara təcili yardım göstərilməsi üzrə yaranan münasibətlər və s.

Daxili işlərin idarə edilməsi yüksək xidməti intizamlılıqla, təkbaşlığın mövcudluğu ilə və digər xüsusiyyətlərlə xarakterizə olunur.

Daxili işlərin idarə ediləsi prosesində həll edilən vəzifələrin xarakteri, bu fəaliyyətin dinamikliyinə səbəb olur. Respublikamızda aparılan demokratik, hüquqi dövlət quruculuğu prosesində dövlətçiliyimizin inkişafının hər bir mərhələsi, bir qayda olaraq işin yaxşılaşdırılmasına istiqamətləndirilmiş idarəetmənin strukturunda dəyişikliklərin aparılması ilə müşayiət edilir.

İdarəetmənin dinamikliyi daxili işlər sahəsində mövcud olan vəzifələrin optimal olaraq həll edilməsinə kömək edir.

Daxili işlər sahəsində idarəetmə bir də onunla xarakterizə olunur ki, bu sahənin idarəetmə subyektlərinin çoxu tək cə ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsini, cinayətkarlığa və digər hüquq-pozmalarına qarşı mübarizəni təşkil etmələr, onlar həmçinin də bu funksiyaları (vəzifələri) praktiki olaraq, bilavasitə həyata keçirirlər.

İdarəçilik fəaliyyətində əsas yeri cinayətkarlıqla və digər hüquqpozmalarla daha effektivli və mədəni mübarizə üsulu olan xoşniyyətli profilaktik işin təşkili və həyata keçirilməsi tutur.

Daxili işlərin idarə edilməsi prosesində həyata keçirilən profilaktik tədbirlər – ümumi və fərdi profilaktik tədbirlərdən ibarətdir.

Ümumi profilaktika - hüquqpozmalarının törədilməsinə kömək edən səbəb və şəraitin aşkar edilməsinə və onların aradan qaldırılmasına istiqamətləndirilmişdir.

Fərdi profilaktik tədbirlər isə – bilavasitə cəmiyyətəzidd məqsədli və meylli şəxsiyyətlərə qarşı tətbiq edilir.

Fərdi profilaktik tədbirlərin tətbiq edilməsinin məqsədi - cəmiyyətəzidd məqsədli və meylli şəxsiyyətlərə onların qanuna tabe olan davranışlarının zəruriliyini inandırmaqdan və onları bu yoldan çəkəndirməyə çalışmaqdan ibarətdir.

Daxili işlərin idarə edilməsi – *idarəetmənin digər sahələri və bölmələri kimi dövlət idarəetməsinin ümumi prinsiplərinə əsaslanır.*

Dövlət idarəetməsinin ümumi prinsiplərinə aşağıdakı kimi prinsiplər aiddir:

- *idarəetmədə vətəndaşların iştirakı (maddə 55, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası);*
- *ümumdövlət və yerli maraqların uyğunlaşdırılması;*
- *milliyyətindən asılı olmayaraq bərabərlik hüququ (maddə 25, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası);*
- *qanunçuluq;*
- *aşkarlıq;*
- *ictimai rəyin nəzərə alınması.*

Daxili işlər sahəsində idarəetmənin ümumi prinsipləri ilə yanaşı, bu sahənin ayrı-ayrı fəaliyyət istiqamətlərinə aid olan prinsiplər də fəaliyyət göstərir. Bunlar aşağıdakılardır:

- *insan və vətəndaş hüquqlarına və azadlıqlarına hörmət;*
- *qanunçuluq;*
- *humanistlik;*
- *təkbəşçilik;*
- *elmilik.*

Bu prinsiplər «Polis haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanununda (m.4) və «Azərbaycan Respublikasının Daxili İşlər Nazirliyi haqqında Əsasnamə»də (m.2.1) möhkəmləndirilmişdir.

Daxili işlər sahəsində idarəetmə prosesində bu sahənin ayrı-ayrı fəaliyyət istiqamətlərinin həyata keçirilməsində aşağıdakı prinsiplər də rəhbər tutulur:

- *aşkarlığın peşə sirri ilə uyğunlaşdırılması;*
- *avtoritarlıq;*
- *ciddi subordinasiya;*

– vətəndaşlarla, dövlət orqanları və qeyri-dövlət təşkilatları (ictimai birliklər və fondlar) ilə qarşılıqlı əlaqə və s.

Dövlətimizin inkişafının müasir mərhələsi, onun hüquqi dövlətə çevrilməsi daxili işlər sahəsində idarəetmə səviyyəsinin yüksəldilməsini və onun təkmilləşdirilməsini tələb edir. Dövlətin qanunvericilik və digər aktlarında dövlət idarəetməsinin təkmilləşdirilməsinin konkret yolları müəyyən edilmişdir.

Dövlətin qanunvericilik və digər aktlarında müəyyən edilmiş dövlət idarəetməsinin təkmilləşdirilməsi yolları, eləcə də eyni dərəcədə daxili işlər sahəsində idarəetməyə də aiddir.

Daxili işlər sahəsində idarəetmənin təkmilləşdirilməsi yollarına aşağıdakı tədbirlərin həyata keçirilməsini göstərmək olar:

– daxili işlər sahəsində ictimai münasibətlərin tənzimlənməsinin Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına, qanunlarına və digər normativ-hüquqi aktlarına müvafiq olaraq təmin edilməsi;

– əhalinin maraqlarından, onun tarixi və digər yerli adət-ənənələrindən irəli gələrək, yerli əhəmiyyətli məsələlərin həllində yerli özünüidarəetmənin rolunun yüksəldilməsi;

– ictimai proseslərlə idarəetmənin hüquqi əsaslarının möhkəmləndirilməsi;

– idarəetmədə qanunçuluğun möhkəmləndirilməsi;

– elmin və texnikanın nailiyyətlərinin idarəetməyə tətbiq edilməsi, idarəetmədə elmin rolunun yüksəldilməsi;

– idarəetmə aparatı kadrlarının seçilməsi, yerləşdirilməsi və öyrədilməsi işinin yaxşılaşdırılması;

– icra hakimiyyəti orqanlarının işinin forma və metodlarının təkmilləşdirilməsi;

– icra hakimiyyəti orqanlarının və onların vəzifəli şəxslərinin öz fəaliyyətlərinin nəticələrinə görə intizamlılıq, mütəşəkkillik və məsuliyyət səviyyəsinin yüksəldilməsi və s.

Daxili işlər sahəsində qanunvericilik (nümayəndəli) və icra hakimiyyəti orqanlarının səlahiyyətləri

Daxili işlər sahəsində dövlət hakimiyyəti orqanlarının səlahiyyətləri onların bu sahədəki səlahiyyətlərinin həcmindən təşəkkül tapır.

Qanunvericilik və icra hakimiyyəti orqanları daxili işlər sahəsində ümumi rəhbərliyi həyata keçirirlər. Onlar Respublikanın daxili işlər sahəsindəki dövlət siyasətinin əsas istiqamətlərini müəyyən edir.

Qanunvericilik orqanı (Milli Məclis) – *Azərbaycan Respublikasının bütün ərazisində həyat fəaliyyətinin digər sahələrində olduğu kimi, daxili işlər sahəsində də münasibətlərin qanunvericiliklə tənzimlənməsini təmin edir; daxili işlərin idarə edilməsinin təşkilinin qanunvericiliklə tənzimlənməsini həyata keçirir; vətəndaşların konstitusiya hüquqlarının, azadlıqlarının və vəzifələrinin qanunvericiliklə tənzimlənməsini həyata keçirir; daxili işlər sahəsində dövlət hakimiyyəti orqanlarının və yerli özünüidarəetmə orqanlarının fəaliyyətinin əsaslarını, ümumi prinsiplərini müəyyən edir.*

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti – *daxili işlər sahəsinə, ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsinə, cinayətkarlıqla və digər hüquqpozmalarla mübarizəyə aid fərman və sərəncamlar verir; Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasının 111 və 112-ci maddələrində göstərilən hallarda Konstitusiyanın 109-cu maddəsinin 29-cu bəndinə əsasən Azərbaycan Respublikasının bütün ərazisində və ya onun ayrı-ayrı yerlərində hərbi vəziyyət və Azərbaycan Respublikasının ayrı-ayrı yerlərində fəvqəladə vəziyyət tətbiq edir və bu barədə qəbul etdiyi fərmanı 24 saat müddətində Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinin təsdiqinə verir; daxili işlər nazirini vəzifəyə təyin edir və vəzifədən azad edir; həmçinin də hüquq qaydasının və ictimai təhlükəsizliyin möhkəmləndirilməsinə istiqamətləndirilmiş tədbirlər görür.*

Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti – *dövlətin, cəmiyyətin və şəxsiyyətin təhlükəsizliyinin təmin edilməsi sahəsində dövlət siyasətinin*

işlənib hazırlanması və realizəsində iştirak edir. Azərbaycan Respublikası qanunlarının, Prezidentin fərmanlarının, Milli Məclisin və Prezidentin digər aktlarının əsasında və onların icra edilməsi üzrə daxili işlər sahəsində idarəetmə məsələləri üzrə qərar və sərəncamlar qəbul edir və onların icra edilməsini yoxlayır; qanunçuluğun, vətəndaşların hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi, ictimai qaydanın qorunması və ictimai təhlükəsizliyin təmin edilməsi, mülkiyyətin mühafizəsi, cinayətkarlıqla və digər hüquqpozmaları ilə mübarizə üzrə tədbirlər həyata keçirir; daxili işlər sahəsində icra hakimiyyəti orqanlarının işlərini əlaqələndirir və istiqamətləndirir və s.

Mühazirəmizin üçüncü sualının açıqlanmasını yekunlaşdıraraq qeyd etmək istərdim ki, mühazirəmizin bu sualının açıqlanması vasitəsi ilə əldə etdiyimiz nəzəri biliklərin sizin gələcək praktiki fəaliyyətinizdə mühüm əhəmiyyət kəsb edəcəkdir.

Mühazirəmizin bu sualının açıqlanması vasitəsi ilə siz, daxili işlər sahəsində idarəetmənin forma, metod və prinsiplər haqqında anlayışlar, onların növləri və digər müddəaları barədə biliklər əldə etmiş oldunuz. Bu bilikləri mənimsəməklə siz gələcək praktiki fəaliyyətinizdə öz xidməti vəzifələrinizi peşəkarcasına və qanunvericiliyə müvafiq olaraq yerinə yetirmiş olacaqsınız.

NƏTİCƏ

Mühazirəmizin suallarının açıqlanmasını yekunlaşdıraraq qeyd etmək istərdim ki, bugünkü mühazirəmizin suallarının açıqlanması vasitəsi ilə əldə etdiyiniz hüquqi biliklər, sizin gələcək xidməti fəaliyyətinizdə həmin nəzəri, həm də təcrübi cəhətdən mühüm əhəmiyyət kəsb edəcəkdir.

Mühazirəmizin birinci sualının açıqlanması prosesində qeyd etdik ki, dövlətin daxili işlər sahəsinin məzmunu bir sıra mürəkkəb ictimai münasibətlər qrupunun məcmusundan ibarətdir. Mühazirəmizin bu sualının açıqlanması vasitəsi ilə dövlətin daxili işlər sahəsinin məzmununu təşkil edən ictimai münasibətlər qrupları barəsində hüquqi biliklər əldə etməklə siz, gələcək fəaliyyətinizdə həmin ictimai münasibətlər qrupları ilə bağlı olan vəzifələri tam və səmərəli yerinə yetirmiş olarsınız. Digər tərəfdən mühazirəmizin bu sualının ikinci hissəsinin açıqlanması prosesində əldə etdiyiniz nəzəri biliklərin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, siz gələcək xidməti fəaliyyətinizdə eyni vaxtda həm daxili işlər sahəsində idarəetmənin subyektivi, həm də obyektivi qismində çıxış edəcəksiniz. Qeyd olunanlardan əlavə, sizin hər biriniz hər hansı xidməti vəzifəni yerinə yetirərkən həm idarəetmənin subyektivi, həm də idarəetmənin obyektivi qismində çıxış edərkən idarəetmənin subyektivi və obyektivi arasında yaranan düzünə və əksinə olan əlaqələr kanallarından geniş istifadə etmiş olacaqsınız. Ona görə də mühazirəmizin birinci sualının açıqlanması vasitəsilə ilə əldə etdiyiniz hüquqi biliklərin mahiyyəti onlara möhkəm yiyələnməklə siz, bu sahədə üzərinizə düşən vəzifə və funksiyaları qanunvericiliyə müvafiq və effektivli yerinə yetirməyi bacarmaqdan ibarətdir.

Mühazirəmizin ikinci sualının açıqlanması vasitəsi ilə əldə etdiyiniz biliklərin mahiyyəti birinci növbədə daxili işlər sahəsində dövlətin idarəetmənin məqsədini düzgün müəyyən etməyə kömək etməkdən ibarətdir. Digər tərəfdən isə daxili işlər sahəsində dövlət idarəetməsinin funksiyaları barədə nəzəri biliklərə möhkəm yiyələnməklə siz, öz xidməti vəzifələrinizi yerinə yetirərkən onları düzgün və qüvvədə olan qanunvericiliyə müvafiq olaraq həyata keçirmiş

olarsınız. Bunlara da riayət etməklə siz, respublikamızda qanunçuluğun və hüquq qaydasının möhkəmləndirilməsinə nail olmuş olarsınız.

Mühazirəmizin üçüncü sualının açıqlanması vasitəsi ilə əldə etdiyiniz biliklərin mahiyyəti isə gələcək xidməti fəaliyyətinizdə üzərinə düşən vəzifələrin tam, vaxtında və effektivli yerinə yetirilməsi üçün daxili işlər sahəsində idarəetmənin forma, metod və prinsiplərindən düzgün istifadə etməklə öz xidməti vəzifələrinizin öhdəsindən müvəffəqiyyətlə gəlmək bacarığına malik olmaqdan ibarətdir.

Mühazirəmizi yekunlaşdıraraq bir daha qeyd etmək istərdim ki, bütün bu dediklərimizə riayət etməklə siz, gələcək xidməti fəaliyyətinizdə üzərinə düşən vəzifələri tam və effektivli yerinə yetirmiş və bununla da respublikamızda qanunçuluğun və hüquq qaydasının möhkəmləndirilməsinə nail olmuş olarsınız.